

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha, 2019

František Macek

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

Hudební umění

Dirigování

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**SYMFONISMUS VE FRANCOUZSKÉ HUDBĚ
POZDŇÍHO ROMANTISMU**

František Macek

Vedoucí práce: Doc. Tomáš Koutník

Oponent práce: MgA. Ivan Pařík

Datum obhajoby: 12. 6. 2019

Přidělovaný akademický titul: Magistr umění (MgA.)

Praha, 2019

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Art of Music

Conducting

MASTER'S THESIS

SYMPHONISM OF THE FRENCH LATE ROMANTIC MUSIC

František Macek

Thesis advisor: Doc. Tomáš Koutník

Examiner: MgA. Ivan Pařík

Date of thesis defense: 12. 6. 2019

Academic title granted: Magistr of Arts (MgA.)

Prague, 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma:

**Symfonismus ve francouzské hudbě
pozdního romantismu**

vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje symfonické hudbě ve Francii v období pozdního romantismu. Práce se snaží poskytnout ucelený souhrn základních informací specifické problematiky a pojednává o kulturním prostředí, kontextu tvorby skladatelů, stejně jako nastiňuje hlavní rysy hudebního vývoje žánru symfonie ve Francii až do poloviny 20. století. Samostatné kapitoly jsou věnovány žánru varhanní symfonie a jejím propojení s orchestrálními díly. Středobodem práce je ucelený seznam symfonických kompozic ve Francii mezi roky 1870 a 1940. Právě tento souhrnný výčet skladeb může sloužit jako návod k seznámení se s konkrétními díly. V neposlední řadě lze práci použít jako praktický návod pro dramaturga či dirigenta, který má přání do koncertního programu zařadit francouzskou symfonii pozdního romantismu.

Klíčová slova: Romantismus, Francie, Symfonie

Abstract

Master's thesis is dedicated to the symphonism of the French late romantic music. The work tries to provide a comprehensive summary of basic information on specific issues and discusses the cultural environment, the context of composers' creation as well as outlines the main features of the musical development of the symphony genre in France until the middle of the 20th century. Separate chapters are allocated to the genre of organ symphony and its connection to the orchestral counterpart. The work offers a thorough list of symphonic compositions in France between 1870 and 1940. This summary list of the compositions can be used as a guide to getting acquainted with specific works. Last but not least, the work can be used as a practical guide for a dramaturg or conductor who wants to include French symphony of late romanticism in the concert program.

Key words: Romantic music, France, Symphony

Obsah

Obsah	7
Seznam příloh	8
Úvod	10
Metodologie	12
1 Vymezení pojmů symfonismu, symfonie a novoromantismu	13
2 Kulturní prostředí	16
3 Kontext a hudební vlivy	18
4 Vývoj formy symfonie ve Francii	21
5 Seznam symfonií pro orchestr	26
6 Varhanní symfonie	36
7 Seznam symfonií pro varhany solo	38
8 Symfonie pro varhany a orchestr	41
9 Seznam symfonií pro varhany a orchestr	43
10 Vybrané symfonie	45
Camille Saint-Saëns	45
Édouard Lalo	49
Vincent d'Indy	51
César Franck	52
Ernest Chausson	55
Paul Dukas	57
Albéric Magnard	58
Výsledek zkoumání vybraných symfonií	60
Závěr	61
Prameny a literatura	62

Seznam příloh

Fotodokumentace

Strana 19: Salle Pleyel

Strana 21: Dobový plakát na Concert Spirituel

Strana 37: Varhany Aristida Cavaillé-Colla v pařížském chrámu Saint-Sulpice

Strana 41: Dobová pohlednice paláce Trocadéro

Strana 44: Partitura skladby Sinfonia Sacra Charlese-Maria Widora

Strana 45: Dobová kresba St James's Hall

Strana 50: Édouard Lalo kolem roku 1870

Strana 53: Salle du Conservatoire de Musique – místo premiéry Franckovy symfonie

Strana 56: Salle Érard – místo premiéry Chaussonovy symfonie

Fotodokumentace je vložena v textu.

Kresby, pohlednice a fotografie uvedené v textu práce jsou ve veřejném vlastnictví (public domain)

Úvod

Francie v období romantismu obohatila světovou hudbu novými myšlenkami, které je možno nalézt nejen v teoretických spisech, ale především v nových hudebních kompozicích.

Vztah německé a francouzské hudby

Hudba vždy překonávala hranice a snad nejlépe je to vidět na příkladu německých a francouzských skladatelů 19. století. Jejich vzájemné se ovlivňování v touze za nejvytříbenějším uměním je potvrzením, že ačkoliv měly státy Evropy rozdílné tradice hudba je jenom jedna.

Nejen v období romantismu můžeme vysledovat, jak myšlenky německé skladatelské tradice volně inspirovaly francouzské umělce k jejich vlastní tvorbě. Nicméně by bylo chybou se domnívat, že francouzští skladatelé jen kopírovali umění skladatelů německých. Což lze doložit na příkladu Berlioze. Berliozův magnum opus *Roméo et Juliette* z roku 1839 je strukturálně zakotven v Beethovenově deváté symfonii. Přestože se nejedná o absolutní, ale naopak programní hudbu je Berlioz díky své originalitě vnímán jako dědic a pokračovatel Beethovena. Tak jako Berlioz vycházel z Beethovena, Wagner čerpal ve velké míře z Berlioze. Ve zkratce lze říci, že Wagner převzal svůj systém leitmotivů ze systému *idée fixe* svého oblíbence Berlioze. Právě Berlioz může být vnímán jako pramen mnoha inovací. Jeho *idée fixe* se stala základem vývoje cyklické formy a jeho *Grand traité d'instrumentation et d'orchestration modernes op.10* základem moderní instrumentace.

Výběr děl

Tato práce, která se zabývá francouzskou symfonií pozdního romantismu se snaží najít zdroje a hlavní elementy vývoje. Právě pro názornou ukázkou byly vybrány nedůležitější kompozice a ty podrobněji zkoumány.

Jsou to:

- I. Symphonie n° 3 « avec orgue » Camila Saint-Saëns
- II. Symphonie en sol mineur Édouarda Lala
- III. Symphonie sur un chant montagnard français Vincenta d'Indyho
- IV. Symphonie en ré mineur Césara Francka
- V. Symphonie en si bémol Ernesta Chaussona
- VI. Symphonie en ut majeur Paula Dukase
- VII. Symphonie n°3 en si bémol mineur « Bucolique » Albérica Magnarda

Přestože Richard Wagner v polovině 19. století prorokoval symfonii velmi brzký konec, ve Francii se na konci století dočkala tato hudební forma obrození. V jistém smyslu Paříž na konci 19. století vystřídala Vídeň jako centrum absolutní hudby.

Diplomová práce prezentuje důležitý vývojový most mezi *Symphonie fantastique* Hectora Berlioze a francouzskými symfoniemi 20. století včetně *Turangalila-Symphonie* Oliviera Messiaena.

Metodologie

Popis práce se zdroji

- 1) Sběr repertoáru
- 2) Selektce všech kompozic
- 3) Selektce a studium význačných kompozic
- 4) Posouzení společných rysů a odlišností

Omezení

Jako limitující se jevil přístup k rukopisům skladeb, které nebyly vydány. Z tohoto důvodu autor textu neměl možnost se s nimi blíže seznámit.

Posouzení stylu

Výčet všech symfonií v kapitole č. 4 obsahuje všechny dostupné symfonie bez ohledu, zda se dají označit jako romantické. Pro umístění na seznam bylo zásadní datum dokončení a příslušnost skladatele mezi francouzské umělce.¹

¹ Například César Franck, přestože je původem Belgičan, je pro své působení v Paříži zařazen mezi francouzské umělce.

1 Vymezení pojmů symfonismu, symfonie a novoromantismu

Symfonismus

Etymologicky je slovo symfonismus složeno ze slova *symfonie* a přípony *-ismus*.

Tento termín byl poprvé představen ruským skladatelem a hudebním kritikem Borisem Vladimirovičem Asafjevem (1884-1949)².

Pojem popisuje dvě kategorie:

- A) Hudební skladba ve formě symfonie
- B) Hudební skladba v symfonickém stylu

Symfonie

Řecké slovo συμφωνία (*symfonia*) je zpravidla překládáno jako *souznění*. Dalším příbuzným slovem je σύμφωνος (*symfonos*) jehož českým ekvivalentem je přídavné jméno *harmonický*. Ve smyslu *souznění* můžeme vznik formy symfonie datovat do počátku 17. století ke skladbám *Sacrae symphoniae* od Giovanni Gabrieliho (1554-1612).

V barokní době se název *Sinfonia* přiřazuje k mnoha kompozicím. Většinou jsou takto nazvány instrumentální části v rámci větších hudebních celků např. opery či oratoria. Název *Opera sinfonia* je možno chápat v dnešním smyslu jako operní předehru.

Zásadní pro rozvoj hudební formy symfonie je období 18. století a zejména pak Vídeň jako centrum hudebního vývoje. V tomto čase se také zásadně rozrůstá obsazení orchestru a forma prochází vývojem ke stále dokonalejšímu a propracovanějšímu tvaru zejména díky skladatelům tzv. První vídeňské školy: Joseph Haydn (1732–1809), Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791), Ludwig van Beethoven (1770-1827). Tento rozvoj nepřestává ani v 19. století, kdy se symfonie stává zrcadlem dobové estetiky. Je možno kategorizovat dva vzájemně se překrývající nové typy:

- a) **Chorální symfonie** – Symfonie se zpěvem
Např. Beethovenova 9. Symfonie “An die Freude”,

² Pojem *simfonizm* uvedl v článku “Puti v budušče”, který byl vydán v Petrohradu roku 1918.

Berliozova *symphonie dramatique* "Roméo et Juliette",
Lisztova "Eine Faust-Symphonie in drei Charakterbildern"
Mendelssohnova 2. symfonie "Lobgesang",

- b) **Programní symfonie** – Symfonie se snaží vyjádřit mimohudební význam
Např. Beethovenova 6. symfonie "Pastorale",
Berliozova "Symphonie fantastique: Épisode de la vie d'un artiste",
Berliozova symfonie "Harold en Italie"
Lisztova "Eine Sinfonie nach Dantes Divina Commedia"

Novoromantismus

Novoromantismus je termín pocházející z teorie literatury první poloviny 19. století.

V hudbě byl poprvé užit v polemickém článku Richarda Wagnera (1813-1883) "Oper und Drama" z roku 1851. Termín novoromantismus je v podání Wagnera přezíravý termín k autorům francouzského romantismu zejména Hectora Berlioz (1803-1869) a Giacomu Meyerbeera (1791-1864) a vyhraňuje období od roku 1830, které Wagner považuje za degenerativní formu pravého romantismu.

Navzdory tomuto uchopení pojmu Richardem Wagnerem se termín *Novoromantismus* prosadil jako pojem pro hudební období od roku 1850 dále. Je spjat obzvláště s Wagnerovou hudbou. Toto období začíná po smrti významných skladatelů: Mendelssohn (1847), Chopin (1849), a Schumann (1856)

Předpona *novo* – potvrzuje fakt, že symfonická hudba po roce 1848 reflektuje společenské změny. Vývojem prochází také filosofie (vliv pozitivismu), literatura (realismus), a výtvarná umění (impresionismus).

Novoromantismus se v hudbě vyznačuje:

- a) **expansí velikosti hudebního ansámbly**
Např. Mahlerova 8. symfonie "Sinfonie der Tausend"
- b) **čerpáním z lidové hudby, národních symbolů a mytologie**
Např. Borodin, Brahms, Čajkovskij, Dvořák, Karłowicz, Sibelius, Smetana

c) pokročilou harmonickou stavbou až na hranu tonality
Např. Wagnerova předehra k opeře "Tristan und Isolde"
Mahlerova 10. symfonie

d) propracovanou instrumentací
Např. Boulanger, Dvořák, Holst, Mahler, Rimsky-Korsakov, Strauss

Symfonismus v hudbě

Symfonické myšlení, jako nejdokonalejší způsob práce s hudebním materiálem, není limitováno jen k symfonii. Stejně tak jako u symfonie můžeme velmi propracovaný kompoziční styl nalézt také u jiných hudební forem.

Například v opeře, jako je *Fidelio* Ludwiga van Beethovena, lze mluvit o symfonismu, který ještě ve větší míře rozvedl Richard Wagner uplatněním leitmotivu.

Jako příklady dalších symfonických skladeb lze uvést:

Edvard Grieg: Symfonické tance op.64

Antonín Dvořák: Symfonické variace op.78

Sergej Rachmaninov: Symfonické tance op.45

Claude Debussy: La mer, trois esquisses symphoniques pour orchestre

Paul Hindemith: Symfonické metamorfózy na motivy Carla Maria von Webera

Igor Stravinskij: Symphonies of Wind Instruments

V případě Debussyho *Moře* se jedná o hudební formu symfonie. Poslední jmenovaná skladba od Igora Stravinského, přestože má ve svém názvu slovo *Symphonies*, jen vzdáleně odkazuje na symfonickou kompoziční práci. Název *Symphonies* by se spíše měl chápat ve významu souznění. Tedy: Souznění dechových nástrojů. Jak je na příkladech vidět, termín *symfonický* je skladateli užíván poměrně volně.

Vzhledem k náročnosti rozlišení, co je a co není symfonické myšlení se autor práce přidržel popisování symfonismu na příkladu skladeb, které sám autor nazval symfonií.

2 Kulturní prostředí

Dominance Paříže nad regiony

Francie je v kontextu Evropy odlišná svou centralizovaností. Od 19 století³ až do dnešní doby je Paříž centrem naprosté většiny kulturního dění, a rozdíl mezi kulturností regionů a centra je mnohem větší než v ostatních Evropských zemích.

Třetí Francouzská republika

Politické prostředí Francie mezi léty 1870 až 1940 bylo ve znamení Třetí Francouzské republiky. Státním útvarem mezi Druhým císařstvím a Čtvrtou republikou. Tato parlamentní demokracie byla utvořena 4. září 1870 po kolapsu císařství Napoleona třetího v prusko-francouzské válce a zanikla v roce 1940 německou invazí.

Třetí republika se jako státní zřízení udržela mezi všemi režimy od vypuknutí francouzské revoluce v roce 1789 nejdéle. Francie republiku zachovala i přes četné krize mezi které patří např. Dreyfusova aféra, Boulangerova krize, nebo skandál kolem výstavby Panamského průplavu. Vlády padaly pravidelně. Často nevydržely více než několik měsíců. Sevřené v boji o moc mezi radikály, socialisty, konzervativci, liberály, republikány a monarchisty.

Období mezi léty 1870 a 1940 je také vyznačeno rozšířením kolonií. Nejvýznamnější mezi nimi byla Francouzská Severní Afrika a Francouzská Indočína.

Belle Époque

Belle Époque nebo také *La Belle Époque* v překladu „Krásná éra“ je historické a kulturní období ve Francii, které se svým začátkem kryje se vznikem Třetí Francouzské republiky a končí vypuknutím První světové války v roce 1914.

³ Vznik centralizované Francie je možno vysledovat k Francouzské revoluci.

Převládajícím charakterem byl optimismus pramenící z ekonomické prosperity a míru. V tomto čase kulturní prostředí vzkvétalo, a je proto zpětně vnímáno jako „zlatý věk“ zejména pak v kontrastu k hrůzám následující války.

Années Folles

Termín *Années Folles* v překladu *Bláznivé roky* se vztahuje k období mezi lety 1919 a 1929 ve Francii. Tato dekáda je ohraničena koncem První světové války a vypuknutím Světové hospodářské krize.

Vychází z poválečného hospodářského oživení a vlivu Spojených států amerických na poválečnou kulturu v Evropě.

3 Kontext a hudební vlivy

Charakter francouzské hudby

Francouzská hudba pozdního romantismu obsahovala tři charaktery, a to v různých kombinacích. První vliv můžeme spojit s Julesem Massenetem a jeho umně stylizovanou hudbou, která ale pozbývala podstatu a gravitační střed. Druhým vlivem byla silná německá kompoziční tradice od Beethovena až Richardu Wagnerovi. Třetím a nejpozdějším působením je skladatelská činnost Clauda Debussyho jehož *Prélude à L'Après-midi d'un faune* v roce 1894 bylo vstupem do moderní hudby 20. století.

Claude Debussy

Vliv Clauda Debussyho na světovou hudbu byl tak silný, že z dnešního pohledu zastihuje mnoho z francouzské hudby *fin de siècle*. Originalita Debussyho hudby a jeho prominentní role inovátora mu zajistila pozici reprezentanta celého vývoje francouzské hudby konce 19. století.

Wagnerismus

Uvedení Wagnerova *Tannhäusera* v Paříži roku 1861 nastavilo směr francouzské hudby až do propuknutí První světové války. Baudelairova esej „Richard Wagner a *Tannhäuser* v Paříži“ a založení *Revue Wagnerienne* svědčí o významu Wagnera na kulturní prostředí Francie. Stěžejní pro jeho úspěch byly Wagnerovy ideje o návratu k antickému dramatu a těsnému vztahu mezi textem a hudbou.

Dělení hudby na francouzskou a německou v kontextu hudby pozdního romantismu pozbývá smyslu. Prvořadým úkolem pro skladatele bylo nalezení vlastní identity a stylu. Přestože Wagnerova hudba se opírá o německou mytologii a prosazuje ideologii sjednoceného Německa, jeho hudba byla stejně tak oblíbena i ve Francii a Anglii.

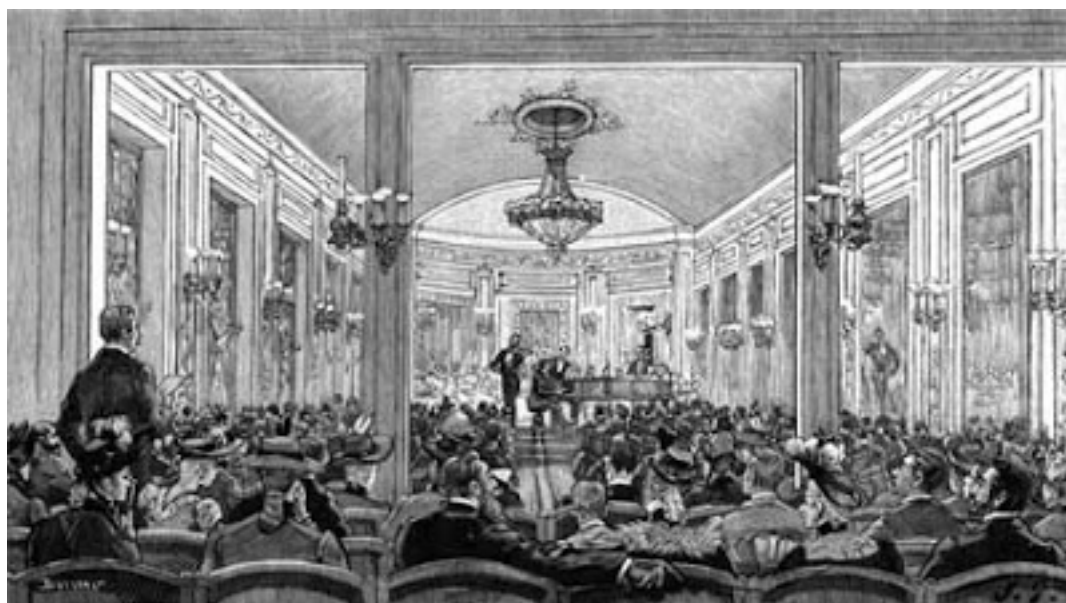
Kult Wagnerismu přetrval i po porážce Francie v Prusko-francouzské válce v roce 1871 a inspiroval francouzské skladatele, aby se tomuto vlivu postavili novou francouzskou tvorbou.

Société Nationale de Musique

Založení *Société Nationale de Musique* v Paříži v roce 1871 za účelem podpoření nové francouzské tvorby se neslo pod mottem „*Ars gallica*“. Hudební společnost byla založena Romainem Bussinem a Camillem Saint-Saënem, kteří spolu na počátku sdíleli její vedení. Řadovými členy byli skladatelé: Alexis de Castillon, Théodore Dubois, Henri Duparc, Gabriel Fauré, César Franck, Jules Garcin, Ernest Guiraud, Paul Lacombe, Jules Massenet, a Paul Taffanel. Ernest Chausson byl sekretářem společnosti až do své smrti v roce 1899.

Vznik *Société Nationale de Musique* byl odpovědí na francouzskou tendenci preferovat vokální hudbu nad hudbou instrumentální a také národní snahu o vyrovnání se silné tradici německé hudby.

Komorní koncerty se konaly v *Salle Pleyel*, orchestrální v *Salle Érard* a varhanní v kostele *Saint-Gervais-Saint-Protais*. Přestože neměla velké finanční prostředky, mohla si dovolit angažovat interprety jako je Pablo de Sarasate, Eugène Ysaÿe nebo Wanda Landowská.

Salle Pleyel

Po roce 1880 společnost začala přijímat partitury i od nfrancouzských skladatelů a uvedla také díla umělců nastupující generace: Clauda Debussyho a Maurice Ravela. Ale právě provozování zahraniční hudby vyvolalo konflikt, který postavil konzervativního Camilla Saint-Saëne proti jeho odpůrcům v čele s Césarem Franckem a Vincentem d'Indym. Oba, Saint-Saëns i Bussine, rezignovali na funkci a

prezidentem společnosti byl zvolen Franck. Po smrti Francka v roce 1890 jeho funkci převzal Vincent d'Indy.

Zásadní událostí bylo odtržení Maurice Ravela a některých dalších skladatelů, kteří si založili vlastní společnost v roce 1909 pod názvem *Société musicale indépendante*. Právě založení soupeřící hudební společnosti spolu s ubývajícím tvorbou vedly k útlumu aktivity, která se vrátila až s příchodem nových skladatelů jako byl Olivier Messiaen.

Société Nationale de Musique byla v Paříži aktivní od svého počátku v roce 1871 až do roku 1939 a kryje se tak s dobou Třetí Francouzské republiky.

Société musicale indépendante

Hudební společnost *Société musicale indépendante* byla založena v Paříži roku 1909 a u jejího počátku stáli Maurice Ravel, Gabriel Fauré, Charles Koechlin a Florent Schmitt. První koncert se uskutečnil v roce 1910.

Společnost byla rivalem *Société Nationale de Musique*, která se pod vedením Vincenta d'Indyho držela odkazu Césara Francka, a některé nové kompozice nebyly vítány, jako tomu bylo v případě Maurice Ravela. Díla Charlese Koechlina, Maurice Deluge nebo Ralpa Vaughana Wiliamse byly přímo odmítnuty.

Zakládajícím prezidentem *Société musicale indépendante* byl Gabriel Fauré a v komisi zasedli skladatelé jako: Louis Aubert, Nadia Boulanger, Manuel De Falla, Arthur Honegger, Jacques Ibert, Charles Koechlin, Maurice Ravel, Albert Roussel, Florent Schmitt, Arnold Schoenberg, Igor Stravinsky, nebo Jules Écorcheville.

Role těchto skladatelů při tvorbě pařížské „avant-gardy“ se ukazuje zásadní pro pozdější vývoj francouzské hudby. *Société musicale indépendante* zanikla v roce 1935.

4 Vývoj formy symfonie ve Francii

Vznik formy

Symfonie se jako svébytná forma ve Francii představila v 18. století, v čase, kdy francouzské hudbě vládla opera. Postupem času si ale instrumentální hudba našla své místo, a to zejména díky snaze Anna Danicana Philidora (1681-1728) a založení koncertní řady *Concert Spirituel* v roce 1725. Tato organizace, která zanikla až s příchodem revoluce v roce 1791, je první koncertní společností svého druhu na světě. Koncerty, které se konaly v paláci Tuileries, využívaly přestávky operních a divadelních společností v době Velikonoc a dalších svátků.

Dobový plakát na Concert Spirituel

První francouzské symfonie nemohly zastřít vliv italských skladatelů jako Sammartini či Brioschi. Jelikož Paříž byla v 18 století centrem hudebního života a také hudebního vydavatelství, byly partitury italských skladatelů dostupné jak v tisku, tak rukopisech. Prvním skutečně výrazným francouzským skladatelem instrumentální hudby byl Francois-Joseph Gossec (1734-1829). Po dobu bezmála padesáti let ovlivňoval hudební život Paříže.

Orchestrální hudba francouzská, ale i zahraniční, byla prováděna pod vedením Jeana-Philippe Rameaua, Antona Stamitze a dalších. Uvedení symfonií Josefa Haydna se pak stalo přelomem. Jeho vliv na pařížskou orchestrální hudbu byl zásadní a vedl k přijetí symfonie jako důležité a svébytné hudební formy.

Někteří skladatelé uvedení v řadě *Concert Spirituel*:

Georg Philipp Telemann (1681-1767)

Johann Adolph Hasse (1699-1783)

Franz Xaver Richter (1709-1789)

Johann Stamitz (1717-1757)

Francois-Joseph Gossec (1734-1829)

Simon Le Duc (1742-1777)

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)

Joseph Haydn (1732-1809)

Žák Josepha Haydna – Ignace Joseph Pleyel (1757-1831) se stal nejdůležitějším skladatelem Paříže přelomu století a jeho symfonie se těšily velké oblibě.

Symfonie ve Francii 19. století

Ačkoli v průběhu 19. století vzniklo ve Francii velké množství symfonií od mnoha autorů, jsou tato díla většinou méně známá. Na přelomu století skladatelé jako Francois-Joseph Gossec, Marie-Alexandre Guénin (1744-1835), nebo Ignace Joseph Pleyel, komponovali originální symfonie nezávazně na vlivu Haydna.

Skladatelé, kteří přišli po nich ve velké míře imitovali Beethovena. Brzy ale začali nacházet i vlastní zvuk. Mezi tyto umělce patřili: Antoine Reicha (1770-1836), George Onslow (1784-1853), Étienne Méhul (1793-1817)⁴, Napoléon Henri Reber (1807-1880), a Félicien David (1810-1876).

Vliv německých skladatelů můžeme vysledovat například u Benjamina Gorarda (1849-1895), který zdařile napodobuje kompoziční styl Felixe Mendelssohna a Roberta Schumanna. Dalším příkladem může být *“Ode-symphonie”* Féliciena Davida v reakci na Beethovenovu devátou symfonii.

Významným skladatelem Francie první třetiny 19. století byl také Luigi Cherubini (1760-1842), kterého sám Beethoven označil za největšího skladatele z jeho současníků. Cherubini napsal jedinou symfonii – *Symphonie en Ré*⁵. Zejména ovlivnil vývoj opery, a ještě více pak chrámovou hudbu. Byli to právě Cherubini s Beethovenem, kdo se stali zdrojem inspirace pro Hectora Berlioze.

Programní hudba

Nástup programní hudby ve Francii je těsně spjat s Hectorem Berliozem (1803-1869) a jeho čtyřmi symfoniemi:

Symphonie fantastique (1830)

Harold en Italie (1834)

Roméo et Juliette (1839)

Grande symphonie funèbre et triomphale (1840)

⁴ Étienne Méhul je prvním skladatelem, který byl označen “romantický“

⁵ Premiérována v Londýně 1. Května 1824.

Právě nový formálně stavebný nápad Berlioze – *idée fixe*⁶ se později ukáže být důležitým nejen pro tvorbu Richarda Wagnera a jeho princip leitmotivů, ale také jako stavebný kámen cyklické formy.

Absolutní hudba

Naproti tomu skladatelé jako Saint-Saëns, Franck a Lalo usilovali o čistou absolutní hudbu. Z klasicistního typu symfonie převzali některé prvky formálního členění a také instrumentaci. Pravděpodobně nejlepším příkladem je *Symphonie n°3 en ut mineur* op.76 Camilla Saint-Saëns.

Orchestre de la Société des Concerts du Conservatoire

Orchestre de la Société des Concerts du Conservatoire vznikl v Paříži v roce 1828 a byl zaštitěn pařížskou konzervatoří. Orchester se skládal ze studentů a jejich profesorů. Tento orchestr prošel transformací v roce 1967, a dnes nese jméno *Orchestre de Paris*. Mezi nejdůležitější premiérovane skladby patří: *Symphonie fantastique* Hectora Berlioze, *Concerto pour violoncelle n°1* Camilla Saint-Saëns, nebo *Symphonie en ré mineur* Césara Francka.

Vliv opery a folklóru

Nové kompoziční vlivy přicházely z mnoha stran. Na jedné straně jimi byla *Grand opéra*, která se těšila v polovině 19. století velké popularity, na straně druhé to byla hudba folklórní, jak je možno vidět v případě *Symphonie cévenole* Vincenta d'Indyho.

Schola Cantorum

Právě Vincent d'Indy měl hlavní roli ve vývoji symfonie v období *fin de siècle*. Na Pařížské konzervatoři bojoval za prosazení symfonie do skladatelského curricula a když neuspěl, založil v roce 1894 spolu s Charlesem Bordesem a Alexandrem

⁶ *Idée fixe* – utkvělá myšlenka. Neustále se navracející hudební nápad spojený s určitou programní náplní.

Guilmantem Scholu Cantorum. Tato instituce se pak stala rivalem Pařížské konzervatoře, která v té době silně protěžovala operní žánr. Vincent d'Indy se stal prvním francouzským skladatelem, který systematicky vyučoval historický vývoj symfonie a vedl kompoziční práce svých žáků.

Jako dirigent se podílel na uvádění nových děl na koncertních zájezdech ve Francii i v zahraničí. Tři významní skladatelé nastupující generace byli jeho žáky: Albéric Magnard, Albert Roussel, a Arthur Honegger. Přestože je jejich tvorba odlišná, všichni si nesou stopy vlivu svého učitele d'Indyho.

Skladatelé přelomu století

Skladatelé jako byli Albéric Magnard, Albert Roussel, Paul Dukas nebo Guy Ropartz našli kompromis mezi absolutní a programní hudbou. Bohužel zůstali ve stínu Clauda Debussyho, který nejen díky *La mer, trois esquisses symphoniques pour orchestre* opanoval hudební prostor.

Francouzská symfonická tradice se nevytratila ani v dílech skladatelů jako: Théodore Dubois (1837-1924), Paul Lacombe (1837-1927), Henri Rabaud (1837-1924) a Ernest Chausson (1855-1899).

5 Seznam symfonií pro orchestr

Všechny kompozice jsou napsány francouzskými autory mezi léty 1870–1940. Autor práce vychází z předpokladu, že kompoziční styl u některých skladeb je možno označit za romantický až do roku 1940. Skladatelé jsou řazeni chronologicky podle data narození.

Charles Gounod (1818-1893)

Petite symphonie pour ensemble d'instruments à vents (1885)

Louis Théodore Gouvy (1819-1898)

Symphonie n°6 en sol majeur op.58 « Symphonie brève » (1873)

Sinfonietta en ré majeur op.80 (napsána někdy mezi roky 1880 a 1890)

Symphonie n°7 en sol mineur op.87 (1872)

Symphonie en si mineur⁷

César Franck (1822-1890)

Symphonie en ré mineur (1888)

Edouard Lalo (1823-1892)

Symphonie « espagnole » en ré mineur op.21 (1874)⁸

Symphonie en sol mineur (1886)

⁷ ztracena

⁸ Symfonický koncert pro housle a orchestr

Camille Saint-Saëns (1835-1921)

Symphonie n°3 en ut mineur op.76 (1886)

Alexandre Guilmant (1837-1911)

Symphonie n°1 en ré mineur pour orgue et grand orchestre op.42 (1874)

Symphonie n°2 en la majeur pour orgue et grand orchestre op.91 (1906)

Théodore Dubois (1837-1924)

Symphonie française (1908)

Symphonie n°2 (1913)

Symphonie n°3 (1923)

Paul Lacombe (1837-1927)

Symphonie n°1 en si bémol op. 30 (1879)

Symphonie n°2 en ré op. 34 (1882)

Symphonie n°2 en la op. 48 (1887)

Alexis de Castillon (1838-1873)

Symphonie n°2⁹

⁹ Nedokončená

Georges Bizet (1838-1875)

Symphonie « Roma » (1871)

Victorin de Joncières (1839-1903)

Symphonie romantique (1873)

Charles-Marie Widor (1844-1937)

Symphonie n°1 op.16 (1870)

Symphonie n°2 op.54 (1882)

Symphonie pour orgue et orchestre op.42bis (1882)

Troisième symphonie pour orgue et orchestre op.69 (1893)

Symphonie antique pour solistes, chœur, orgue et orchestre op.83 (1911)

Sinfonia Sacra op. 81 (1908)

Gabriel Fauré (1845-1924)

Symphonie en fa op.20 (1874) – také pod názvem Suite d'orchestre

Symphonie en ré mineur op.40 (1884)¹⁰

Benjamin Godart (1849-1895)

Symphonie « le Tasse » pour solistes, chœurs et orchestre (1878)

Symphonie gothique (1883)

¹⁰ Ztracena

Symphonie orientale (1884)

Symphonie légendaire (1886)

Vincent d'Indy (1851-1931)

Symphonie en la « Italienne » (1872)

Jean Hunyade, symphonie chevaleresque en 3 parties op.5 (1875)¹¹

Symphonie sur un chant montagnard français « Cévenole » op.25 (1886)

Symphonie n°2 en si bémol op.57 (1903)

Symphonie n°3 « Sinfonia brevis De bello gallico » op.70 (1918)

André Messager (1853-1929)

Symphonie en la majeur (1876)

Ernest Chausson (1855-1899)

Symphonie en si bémol majeur op.20 (1890)

André Gédalge (1856-1926)

Symphonie n°1 (1893)

Symphonie n°2 en ut mineur (1912)

Symphonie n°3 en fa majeur (1910)

Symphonie n°4 en la majeur¹²

¹¹ Autor později symfonii zavrhl

¹² Nedokončená

Sylvio Lazzari (1857-1944)

Symphonie en mi bémol majeur (1907)

Maurice Emmanuel (1862-1938)

Symphonie n°1 en la majeur op.18 (1919)

Symphonie n°2 en la majeur op.25 « Bretonne » (1930)

Guy Ropartz (1864-1955)

Symphonie n°1 en la mineur "Sur un choral breton" (1895)

Symphonie n°2 en fa mineur (1900)

Symphonie n°3 en mi majeur pour solistes, chœur et orchestre (1905)

Symphonie n°4 en ut majeur (1911)

Albéric Magnard (1865-1914)

Symphonie n°1 en ré mineur op.4 (1890)

Symphonie n°2 en mi majeur op.6 (1893)

Symphonie n°3 en si bémol mineur « Bucolique » op.11 (1896)

Symphonie n°4 en do dièse mineur op.21 (1913)

Paul Dukas (1865-1935)

Symphonie en ut majeur (1896)

Charles Koechlin (1867-1950)

Symphonie en la majeur (1908)¹³

Première symphonie op.57 (1926)

The Seven Stars' Symphony op.132 (1933)

Symphonie d'Hymnes (1936)

Albert Roussel (1869-1937)

Symphonie n°1 « Le poème de la forêt » (1906)

Symphonie n°2 (1921)

Symphonie n°3 en sol mineur op.42 (1930)

Sinfonietta op.52 (1934)

Symphonie n°4 en la majeur op.53 (1934)

Louis Vierne (1870-1937)

Symphonie en la mineur (1908)

Charles Tournemire (1870-1939)

Symphonie n°1 « Romantique » op.18 (1900)

Symphonie n°2 « Ouessant » op.36 (1909)

Symphonie n°3 « Moscou » op.43 (1913)

Symphonie n°4 « Pages symphoniques » op.44 (1913)

¹³ Nedokončená

Symphonie n°5 « De la montagne » op.47 (1914)

Symphonie n°6 « Bible » pour ténor, chœur, orgue et orchestre op.48 (1918)

Symphonie n°7 « Les danses de la vie » op.49 (1922)

Symphonie n°8 « Triomphe de la mort » op.51 (1924)

Florent Schmitt (1870-1958)

Symphonie concertante pour piano et orchestre (1931)

Henri Rabaud (1873-1949)

Symphonie n°1 en ré mineur op.1 (1893)

Symphonie n°2 en mi mineur op.5 (1900)

Jean Huré (1877-1930)

Symphonie n°1 (1896)

Symphonie n°2 (1897)

Symphonie n°3 (1903)

Philippe Gaubert (1879-1941)

Symphonie en fa (1935)

Paul Le Flem (1881-1984)

Symphonie pastorale (1897)

Symphonie n°1 (1908)

Marcel Dupré (1886-1971)

Symphonie en sol mineur pour orgue et orchestre op.25 (1928)

Paul Paray (1886-1979)

Symphonie en ut majeur (1935)

Symphonie en la majeur « Le Tréport » (1940)

Jacques Ibert (1890-1962)

Symphonie marine (1931)

Georges Migot (1891-1976)

Symphonie n°1 "Les Agrestides" (1920)

Symphonie n°2 (1927)

Arthur Honegger (1892-1955)

"Horace Victorieux" - Symphonie mimée (1921)

Symphonie n°1 (1930)

Jean Rivier (1896-1987)

Symphonie n°1 (1931)

Symphonie n°2 en ut pour orchestre à cordes (1937)

Symphonie n°3 en sol majeur pour orchestre à cordes (1937)

Alexandre Tansman (1897-1986)

Sinfonietta n°1 (1924)

Symphonie n°1 (1925)

Symphonie n°2 en la mineur (1926)

Symphonie n°3 (1931) - symphonie concertante

Symphonie n°4 en do dièse mineur (1939)

Marcel Delannoy (1898-1962)

Symphonie n°1 (1933)

Pierre-Octave Ferroud (1900-1936)

Symphonie en la (1930)

André Jolivet (1905-1974)

Symphonie de danses (1940)

Tony Aubin (1907-1981)

Symphonie n°1 "Romantique" (1936)

Jean Martinon (1910-1976)

Symphoniette pour cordes, harpe, piano et percussions (1935)

Symphonie n°1 (1936)

Elsa Barraine (1910-1999)

Symphonie n°1 (1930)

Symphonie n°2 (1938)

Pierre Wissmer (1915-1992)

Symphonie n°1 (1938)

6 Varhanní symfonie

Varhanní symfonie je kompozice pro varhany, která vychází z orchestrálního myšlení ve svých barvách a tematické práci. Z hlediska formy se ne vždy musí jednat o symfonii. V některých případech se dá skladba označit spíše za varhanní sonátu či suitu.

První varhanní symfonie je skladba Césara Francka (1822-1899) *Grande Pièce Symphonique* z roku 1863. Tato 25 minut trvající kompozice se dá pokládat za prototyp pozdější *chef-d'œuvre* – Symfonie d-moll¹⁴ stejného skladatele. Právě uzavřenost cyklické formy (*Forme cyclique*), a podobná formální struktura obou děl, ukazuje na blízkost varhan symfonickému orchestru. Stejně přenášení nápadů mezi varhanní a orchestrální symfonií je možno vysledovat také u Alexandra Guilmanta (1837-1911), Charles-Maria Widora (1844-1937) a dalších.

Symfonické varhany

Zásluhou varhanáře Aristida Cavallé-Colla (1811-1899) se v polovině 19. století objevil ve Francii naprosto nový typ varhan. Ve svých nástrojích skvěle využil nejnovější technologické inovace, které přispěly ke značnému zvětšení nástroje. Právě nové (symfonické) varhany inspirovaly celé generace skladatelů.

Nejdůležitější technologické inovace

1. Barkerova páka – Pneumatický systém umožňující propojení klávesnice nástroje se vzdušnicí nezávisle na fyzické síle hráče.
2. *Grand-Chœur* – Využití první manuálu jako hlavní klaviatury, ke které se dají pomocí *couplers* (spojek) připojují další varhanní stroje
3. *L'expression de l'orgue* – Zavedení a vylepšení anglického systému *swell box*, který má český překlad ve slovním spojení – žaluziová skříň.

¹⁴ Z roku 1888

Varhanní stroj je uzavřen ve skříni a varhaník může za pomoci pedálu regulovat hlasitost otvíráním žaluzie.

4. Nové rejstříky – Zavedení rejstříků imitujících nástroje orchestru – hoboj, fagot, anglický roh a další.

Varhany Aristida Cavallé-Colla v pařížském chrámu Saint-Sulpice

7 Seznam symfonií pro varhany solo

Všechny kompozice jsou napsány francouzskými autory mezi léty 1870–1940. Autor práce vychází z předpokladu, že kompoziční styl u některých skladeb je možno označit za romantický až do roku 1940. Skladatelé jsou řazeni chronologicky podle data narození.

Alexandre Guilmant (1837-1911)

Sonate pour orgue n° 1 en ré mineur op. 42 (1875)

Sonate pour orgue n° 2 en ré majeur op.50 (1883)

Sonate pour orgue n° 3 en do mineur op.56 (1883)

Sonate pour orgue n° 4 en ré mineur op.61 (1885)

Sonate pour orgue n° 5 en do mineur op.80 (1895)

Sonate pour orgue n° 6 en si mineur op.86 (1897)

Sonate pour orgue n° 7 en fa majeur op.89 (1902)

Sonate pour orgue n° 8 en la majeur op.91 (1906)

Charles-Marie Widor (1844-1937)

Symphonie pour orgue n°1 op.13 n°1 (1872)

Symphonie pour orgue n°2 op.13 n°2 (1872)

Symphonie pour orgue n°3 op.13 n°3 (1872)

Symphonie pour orgue n°4 op.13 n°4 (1872)

Symphonie pour orgue n°5 op.42 n°1 (1887)

Symphonie pour orgue n°6 op.42 n°2 (1887)

Symphonie pour orgue n°7 op.42 n°3 (1887)

Symphonie pour orgue n°8 op.42 n°4 (1887)

Symphonie pour orgue n°9 «Gothique» op.70 (1895)

Symphonie pour orgue n°10 «Romane» op.73 (1900)

Fernand de La Tombelle (1854–1928)

Symphonie Pascale (1920)

Louis Vierne (1870-1937)

Symphonie pour orgue n°1 en ré mineur op.14 (1899)

Symphonie pour orgue n°2 en mi mineur op.20 (1902)

Symphonie pour orgue n°3 en fa dièse mineur op.28 (1911)

Symphonie pour orgue n°4 en sol mineur op.32 (1914)

Symphonie pour orgue n°5 en la mineur op.47 (1924)

Symphonie pour orgue n°6 en si mineur op.59 (1930)

Charles Tournemire (1870–1939)

Pièce symphonique op.16 (1899)

Fantaisie symphonique op.64 (1934)

Symphonie-choral d'orgue op.69 (1935)

Symphonie sacrée op. 71 (1936)

Deux fresques symphoniques sacrées op. 75, op.76 (1939)

Charles Quef (1873–1931)

Pièce symphonique op. 11 (1898)

Joseph-Ermend Bonnal (1880–1944)

Symphonie d'après Media Vita (1932)

Alexandre Eugène Cellier (1883–1968)

Suite symphonique (1906)

Pièce symphonique (1911)

Augustin Barié (1883–1915)

Symphonie op. 5 (1911)

Marcel Dupré (1886-1971)

Symphonie-Passion pour orgue op.23 (1924)

Deuxième Symphonie pour orgue op.26 (1929)

André Fleury (1903–1995)

Allegro symphonique (1927)

8 Symfonie pro varhany a orchestr

Varhany se v Paříži na konci 19. století těšily velké oblibě. V mnoha chrámech pravidelně vystupovali excelentní varhaníci a skladatelé: Franck (Sainte-Clotilde), Boëlmann (Saint-Vincent-de-Paul), Dallier (Saint-Eustache), Dubois (La Madeleine), Gigout (Saint-Augustin), Guilmant (La Trinité), Libert (Saint-Denis), Loret (Saint-Louis-d'Antin), Marty (Saint-François-Xavier), Périllhou (Saint-Séverin), Sergent (Notre-Dame), Vast (Saint-Germain l'Auxerrois), Wachs (Saint-Merry), nebo Widor (Saint-Sulpice).

Trocadéro

V roce 1878 postavil Aristide Cavallé-Coll varhany pro palác Trocadéro, který byl součástí výstavy *l'Exposition universelle*. Zde konané varhanní koncerty pomohly propagaci varhan jako sólového nástroje.

Dobová pohlednice paláce Trocadéro

Varhanní koncerty

Koncerty varhan spolu se symfonickým orchestrem se staly módní zejména jako součást mnoha koncertních řad: *Palais d'Hiver*, *Concert Lamoureux*, *Cirque des Champs-Élysées*, a také v pařížské opeře.

Současnost

Výstavba nových varhan v *Philharmonie de Paris* a *l'Auditorium de Radio France* dokazuje neodmyslitelnost varhan, jako součást koncertní síně ve Francii, i v dnešní době.

9 Seznam symfonií pro varhany a orchestr

Všechny kompozice jsou napsány francouzskými autory mezi léty 1870–1940. Autor práce vychází z předpokladu, že kompoziční styl u některých skladeb je možno označit za romantický až do roku 1940. Skladatelé jsou řazeni chronologicky podle data narození.

Camille Saint-Saëns (1835-1921)

Symphonie n°3 en ut mineur op.76 (1886)

Alexandre Guilmant (1837-1911)

Première symphonie pour orgue et orchestre op.42 (1874)

Deuxième symphonie pour orgue et orchestre op.91 (1906)

Charles-Maria Widor (1844-1937)

Symphonie pour orgue et orchestre op.42bis (1882)¹⁵

Troisième symphonie pour orgue et orchestre op.69 (1893)

Sinfonia Sacra op. 81 (1908)

Charles Tournemire (1870-1939)

Symphonie n°4 « Pages symphoniques » op.44 (1913)

¹⁵ Jde o transkripci vlastní varhanní symfonie č.6, jejíž krajní věty jsou doplněny o Andante ze symfonie č.2.

Marcel Dupré (1886-1971)

Symphonie en sol mineur pour orgue et orchestra op. 25 (1927)

Der Königlichen Akademie der Schönen Künste in Berlin
zugeeignet.

Partition d'orchestre

Parties d'orchestre

LEIPZIG, OTTO JUNNE, PARIS, J. HAMELLE, EDITEUR,
18, Königstraße 22, Boulevard Malesherbes. 22.

Propriété pour tous pays.

Tous droits d'exécution, de reproduction et d'arrangements réservés.

Imp. C. G. Röder A-G, Leipzig.

Partitura skladby Sinfonia Sacra Charlese-Maria Widora

10 Vybrané symfonie

Camille Saint-Saëns

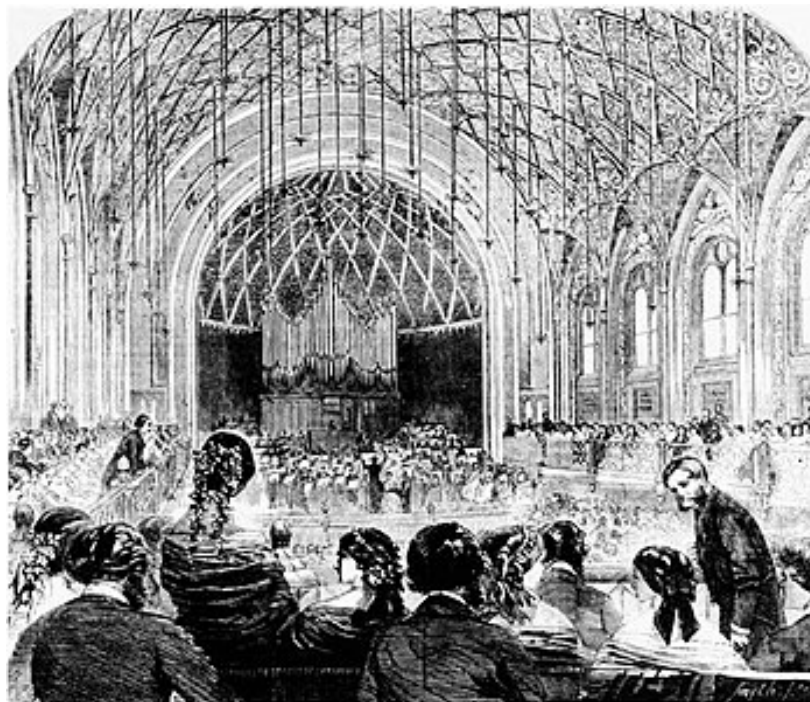
Symphonie n° 3 « avec orgue » op. 78

- I. Adagio – Allegro moderato, Poco adagio
- II. Allegro moderato – Presto, Maestoso – Allegro

Durata: 40 minut

Premiéra: 19 května 1886 v St James's Hall v Londýně pod vedením autora

Camille Saint-Saëns, který je často považován za francouzského Brahmse, napsal svou třetí symfonii v letech 1885 a 1886. Dílo si u něj objednala *Royal Philharmonic Society* v Londýně pro koncert v *St James's Hall*.

Dobová kresba *St James's Hall*

Saint-Saëns o symfonii prohlásil: „*Dal jsem do ní všechno, co jsem mohl. Všechn svůj um. Už nikdy se mi ji nepodaří překonat.*“

Ačkoli je symfonie rozdělena na dvě věty, vychází z klasického čtyřvětého schématu.

Přívlastek « *avec orgue* » odkazuje na použití varhan v *Poco adagio* části první věty a *Maestoso – Allegro* druhé věty.

Symfonie v sobě má patrné vlivy gregoriánského chorálu. Například hlavní téma části *Maestoso* se podobá zpěvu *Sacratum hoc templum Dei*. Některé témata symfonie jsou přímými narážkami na sekvenci *Dies Irae*.

I. **Adagio – Allegro moderato, Poco adagio**

Symfonie začíná pomalou introdukcí *Adagio*, po které se představuje zpěvné hlavní téma následováno jemnějším vedlejším tématem. Další témata jsou představena nejdříve v dur, aby se posléze objevily v tonalitě mollové. Věta je složena v sonátové formě a silně čerpá z chromatiky. Část *Allegro moderato* postupně zeslabuje a přechází do intermezza nižších smyčců hrajících *pizzicato*. Pedálová nota *As* na varhanách posluchače přemostuje do pomalé části *Poco adagio*, která se vyznačuje dialogem varhan a smyčců a končí *morendo*.

II. **Allegro moderato – Presto, Maestoso – Allegro**

Druhá věta je uvedena energickou melodií smyčců v tempu *Allegro moderato*, která se proměňuje v *Presto* variaci hlavního tématu. Část *Maestoso* je otevřena akordem C-dur ve varhanách hrajících v plné dynamice. Smyčce, doplněny o čtyřruční hru na klavír, představují nové téma této závěrečné části, které je posléze zopakováno varhanami za doprovodu žesťových nástrojů. Téma prochází zpracováním zahrnujícím i introdukcí fugy. Po pastorální epizodě symfonie končí v grandiózním zopakováním tématu v C-dur.

Koncept symfonie je *Per aspera ad astra*, nebo také ze tmy do světla. Tento formální plán můžeme pozorovat v Beethovenově 5. symfonii c-moll, nebo v Brahmově 1.

symfonii ve stejné tónině. Obě končí ve vítězné c-dur. Nejinak je tomu i u 3. symfonie Saint-Saëns. První a třetí věta jsou v tónině c-moll, závěrečná věta pak končí v c-dur.

Formálně uplatnil Saint-Saëns tematickou transformaci známou jako cyklická forma. Mistrovství této kompoziční techniky mu napomohlo k většímu motivickému sevření symfonie. K tomuto sevření se zpravidla používá transpozice, modulace, inverze, nebo račí postup. Dalšími možnostmi jsou augmentace, diminuce a fragmentace.

Tuto práci lze ilustrovat na příkladu hlavního tématu první věty. Pravděpodobným zdrojem inspirace je gregoriánský chorál *Dies Irae*.

Di-es i-rae, di-es il - la

Di-es i-rae?

Na prvním řádku vidíme originální hlavu tématu *Dies Irae*. Na druhém pak odvozeninu, kterou ve své 3. symfonii použil Saint-Saëns.

All.º moderato 72 = ♩.

p

Hlavní téma části *Allegro moderato*

All.º moderato 80 = ♩.

f

Téma II. věty *Allegro moderato* je příbuzné hlavnímu tématu

Téma závěrečné části *Maestoso* je verzí melodie *Dies Irae* v dur

Téma závěrečné expozice fugy v *Allegro* je další variací též melodie

Na těchto příkladech lze doložit mistrovství se kterým Saint-Saëns aplikoval hudební formu, kterou převzal od Liszta a Berlioze.

Édouard Lalo

Symphonie en sol mineur

- I. Andante – Allegro non troppo
- II. Vivace
- III. Adagio
- IV. Allegro

Durata: 30 minut

Premiéra: 13. února 1887 v Paříži v sérii Concert Lamoureux pod vedením Charlese Lamoureux

Stejně jako Gounod a Saint-Saëns také Lalo zkomponoval dvě symfonie relativně na začátku své skladatelské kariéry. Obě pochází z roku 1862 a byly pravděpodobně zničeny. K žánru symfonie se Lalo vrátil až v pozdním věku. Symfonie v g-moll nezapře autorovy latinské kořeny jak v melodii, tak instrumentaci.

Po své premiéře symfonie upadla v zapomnění. Byl to až anglický dirigent Thomas Beecham, který ji znovuobjevil a pravidelně dirigoval.

Lalo tuto skladbu komponoval v letech 1885 a 1886, a dedikoval ji Charlesi Lamoureux. Symfonie nemá žádný mimohudební obsah, jak také potvrdil Lalo ve své korespondenci svému příteli Adolphovi Jullien ze 7. března 1887.

Symfonie začíná tichou melodií orchestru (*Andante*), která slouží jako introdukce. Tato melodie se odvíjí poměrně dlouho, než zazní hlavní téma (*Allegro non troppo*). Toto téma je představeno spolu s vedlejším lyrickým motivem. Také další heroický motiv je krátce předveden a společně zapracován do hudebního přediva. Věta končí rekapitulací hlavního tématu.

Druhá věta není pomalou větou, ale po vzoru například Beethovenovy 9. symfonie rychlým a energickým scherzem. Hlavní téma má charakter pochodu.

Následující *Adagio* je otevřeno temnou melodií transformující se postupně do romantického tématu, které větě dominuje.

Finální čtvrtá věta v tempu *Allegro* připomíná Lalovu hudbu pro balet a má velmi taneční charakter. Vedlejší téma je romantickým až smyslným. Dřívější témata jsou znovu uvedena v zakončení skladby.

Symfonie vyniká vynalézavou transparentní instrumentací.

Symfonie g-moll Édouarda Lala byla označena „nejoptimističtější“ francouzskou symfonií v americkém akademickém žurnálu *The Musical Quarterly* z roku 1925 a obsahuje Lalovy nejlepší melodie.

Édouard Lalo kolem roku 1870

Vincent d'Indy

Symphonie sur un chant montagnard français op.25

- I. Assez lent - Modérément animé - Allegro
- II. Assez modéré mais sans lenteur
- III. Animé

Durata: 25 minut

Premiéra: 20. března 1887 v Paříži v sérii Concert Lamoureux a klavírní sólo hrála Marie-Léontine Bordes-Pène¹⁶

Vincent d'Indy složil *Symphonie sur un chant montagnard français* v roce 1886. Tematicky vychází z lidové písně, kterou d'Indy slyšel při výhledu na Cévenské hory na jihu Francie. Právě odtud pochází druhý název symfonie – *Symphonie cévenole*.

Originálně bylo dílo zamýšleno jako fantazie pro klavír a orchestr. Právě prominentní ale nikdy ne dominantní role klavíru vede některé kritiky k označení díla jako *Sinfonia concertante*.

Symphonie začíná podmaňující melodií poprvé zahranou anglickým rohem. Další témata jsou od této melodie odvozena a symfonie se postupně dopracovává k originálnímu znění tématu. Forma je variací *Forme cyclique*.

Symphonie sur un chant montagnard français op.25 je jediným dílem d'Indyho, které je stále uváděno.

¹⁶ Skladba jí byla také věnována

César Franck

Symphonie en ré mineur op.48

- I. Lento; Allegro ma non troppo
- II. Allegretto
- III. Finale: Allegro non troppo

Durata: 40 minut

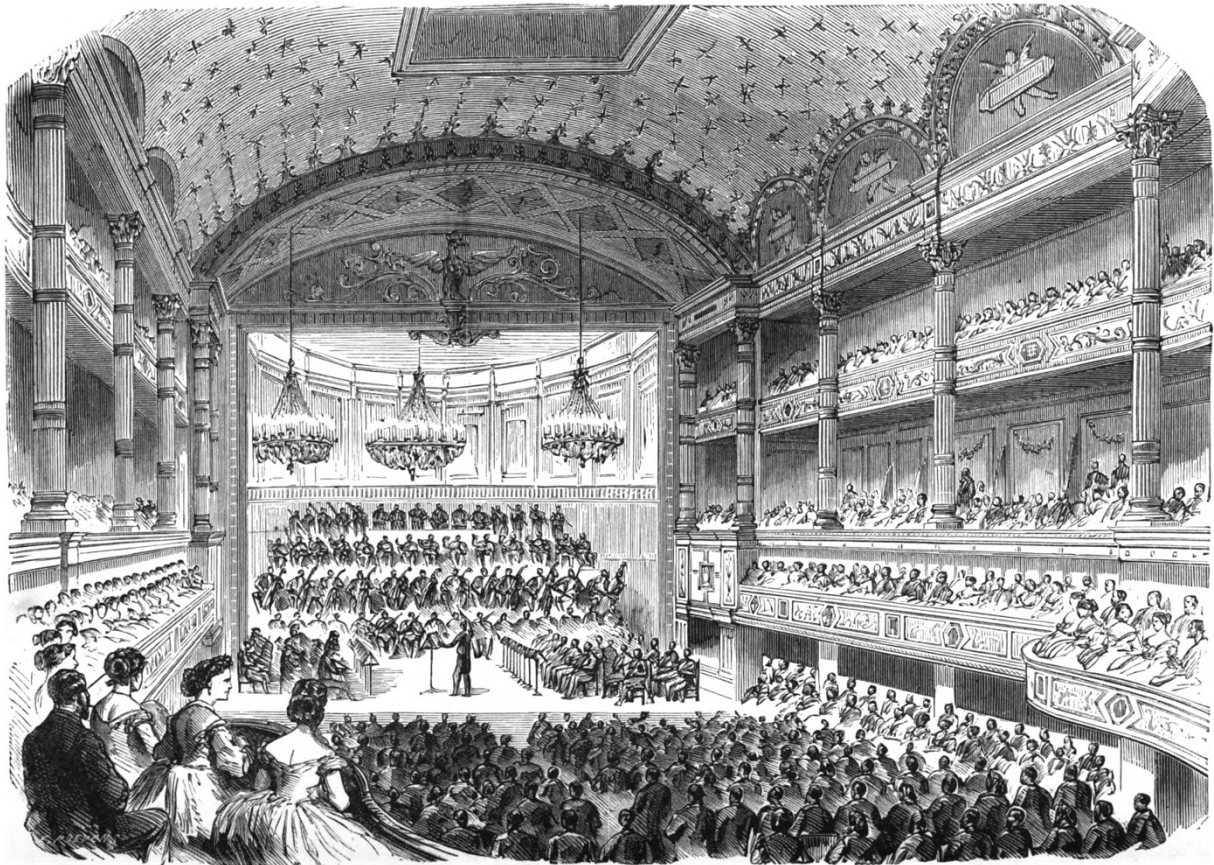
Premiéra: 17. února 1889 v pařížské konzervatoři pod vedením Julese Garcina

César Franck napsal svou jedinou symfonii až ke konci života. Pravděpodobně to byl úspěch jeho Symfonických variací pro klavír a orchestr z roku 1885, který Francka povzbudil, aby v roce 1887 započal práci na symfonii.

Vřelé přijetí symfonií Camilla Saint-Saënsa a Vincenta d'Indyho (obě z roku 1886) také napomohlo zájmu o žánr symfonie v širokém publiku.

Třívětá symfonie je pravděpodobně nejdokonalejším příkladem cyklické formy v celé romantické tradici a umně čerpá také z německého vlivu Wagnera a Liszta.

Právě tento německý prvek pravděpodobně může za rozporuplné přijetí symfonie při jejím prvním provedení. Premiéra symfonie byla pod vlivem sporu v *Société Nationale de Musique*, kterou opustil zakládající předseda Saint-Saëns na protest proti snahám Francka a d'Indyho o provádění zahraničních autorů (zejména německých).

Salle du Conservatoire de Musique – místo premiéry Franckovy symfonie

Vyhlášený dirigent Charles Lamoureux dílo odmítl provést v rámci *Concert Lamoureux* a první provedení se nakonec ujal orchestr pařížské konzervatoře.

Dělení vět dává tušit odkaz na formu symfonie v době před klasicismem. Na druhou stranu použití velmi krátkých motivů, a zajímavá variace sonátové formy v první větě, je na svou dobu velmi revoluční. Pravděpodobně největším problémem se zdá být instrumentace, která věrně imituje zvuk varhan. Otázkou zůstává nakolik to bylo skladatelovým záměrem ve srovnání s jeho dalšími kompozicemi, které tento dojem tolik nevyvolávají. D'Indy se vyjádřil, že Franck byl se zněním symfonie při premiéře velmi spokojen.

Dlouhá první věta začíná introdukcí v tempu *Lento* a uvádí hlavní téma symfonie.

Violoncelles.

Následující expozice *Allegro ma non troppo* představuje dvě témata.

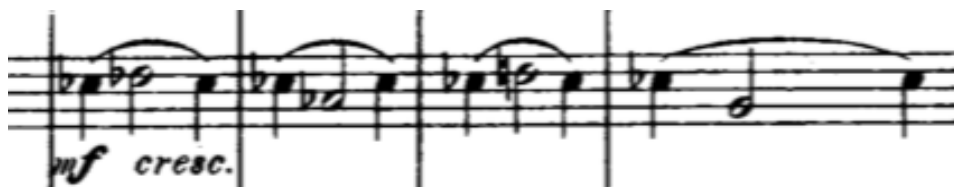

Téma *Allegro ma non troppo* je odvozeninou tématu introdukce

Další dvě témata se kterými Franck pracuje také nezapřou svůj původ.

Vedlejší téma

Tzv. „swingující téma”,

které Franck umně používá k propojení hudebního materiálu.

První věta má velmi propracované a poměrně dlouhé provedení, po kterém již nenásleduje repríza. Tu Franck vypustil.

Druhá věta *Allegretto* v sobě mistrně kombinuje prvky pomalé věty a scherza.

Poslední věta *Finale: Allegro non troppo* pak představuje nové motivy, která také vycházejí z tématu úvodního *Lenta* první věty.

Symfonie d-moll je originální a její "problematickou" instrumentaci je možno chápat spíše jako výhodu. Tato zvuková podoba se ukazuje býti velmi osobitou a jedinečnou.

Ernest Chausson

Symphonie en si bémol op.20

- I. Lent –Allegro vivo
- II. Très lent
- III. Animé

Durata: 30 minut

Premiéra: 18. dubna 1891 v sále Érard v Paříži pod vedením autora

Ernest Chausson byl žákem Césara Francka, který byl jeho přítelem a mentorem. Tato třívětá symfonie je napsána v cyklické formě po vzoru Francka a nese spoustu podobností s jeho symfonií d-moll, včetně tonálního plánu.

Symphonie en ré mineur op. 48 (1886–1888) Césara Francka

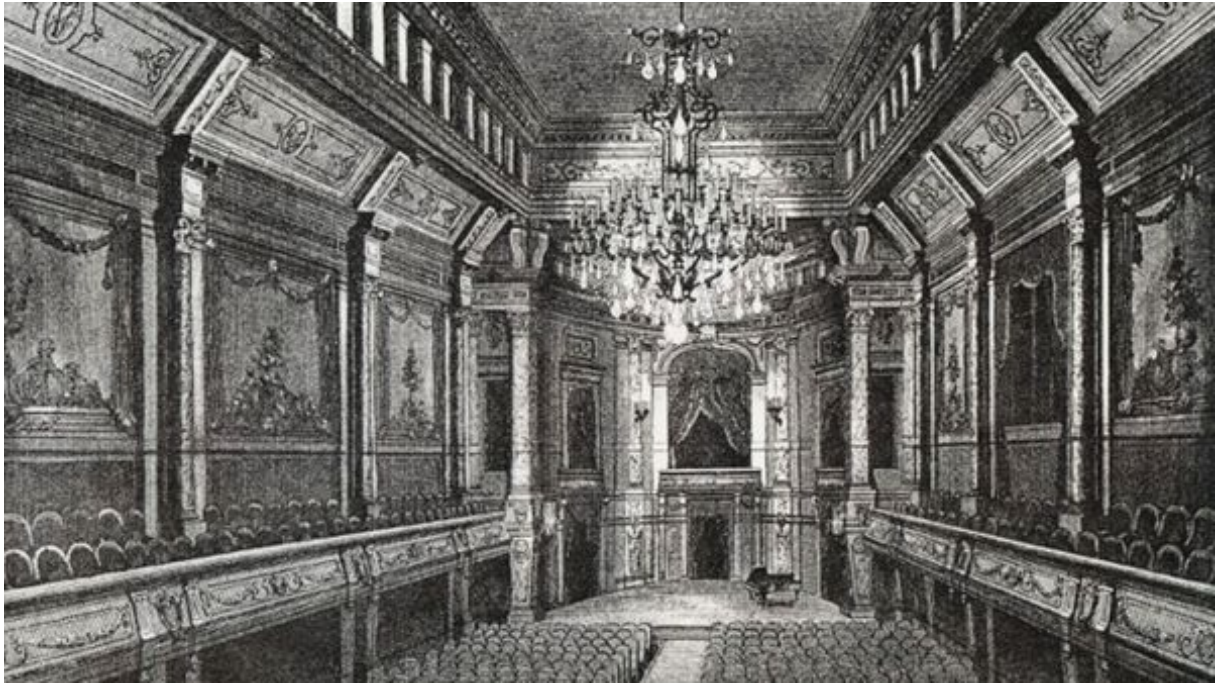
- I. Lento – Allegro non troppo. d-moll (končí v D-dur)
- II. Allegretto. b-moll (končí v B-dur)
- III. Allegro non troppo. D-dur

Symphonie en si bémol op.20 (1890) Ernesta Chaussona

- I. Lent – Allegro Vivo. B-dur
- II. Très Lent. d-moll (končí v D-dur)
- III. Animé. b-moll (končí v B-dur)

Chaussonovy harmonie posouvají chromatismus Francka k ještě větší expresivnosti a formálně využívají cyklickou formu s ještě větší dramatickostí.

Přijetí jeho symfonie bylo, stejně tak jako u Franckovy kompozice, rozporuplné. Ernest Chausson zemřel v momentu, kdy se jeho umělecká kariéra začínala velice slibně rozvíjet.

Salle Érard – místo premiéry Chaussonovy symfonie

Paul Dukas

Symphonie en ut majeur

- I. Allegro non troppo vivace, ma con fuoco
- II. Andante espressivo e sostenuto
- III. Finale. Allegro spiritoso

Durata: 40 minut

Premiéra: 3. ledna 1897 pod vedením Paula Vidala

Paul Dukas byl svými současníky označován za jednoho z nejvytříbenějších skladatelů své generace. Vzhledem k tomu, že napsal jen několik větších kompozic, je toto označení ještě více překvapivé. Mezi jeho zásadní díla patří balet *La Peri*, opera *Ariane et Barbe-Bleue*, symfonická báseň *L'Apprenti sorcier* a právě Symfonie C-dur.

Jako skladatel si Dukas nastavil velmi přísný standard. Sebekritičnost, která pro něj byla až paralyzující, se v průběhu jeho kariéry ještě zintenzivňovala. Po roce 1912 už dokončil jen hrstku menších kompozic. Dukas se později stal profesorem pařížské konzervatoře a jeho žáky byli například Maurice Duruflé a Olivier Messiaen.

Dukas začal pracovat na symfonii C-dur v roce 1895 a dokončil ji v roce 1896, kdy završil třicet let. Stejně jako Franckova symfonie d-moll má i jeho symfonie C-dur tři věty. Na rozdíl od Franckovy, ale nevyužívá cyklickou formu. První věta je psána v sonátové formě o třech tématech. Druhá věta je také sonátová forma, a to se dvěma tématy. Závěrečná věta finále je ABACA rondo.

Tato symfonie je okouzlujícím dílem plným barev a ukazuje na kompoziční mistrovství Paula Dukase.

Albéric Magnard

Symphonie n°3 en si bémol mineur « Bucolique » op.11

- I. Introduction et Ouverte – Modéré sans lenteur
- II. Danses
- III. Pastorale
- IV. Final

Durata: 45 minut

Premiéra: 14. května 1899 v Paříži pod vedením autora

Albéric Magnard je často označován za francouzského Brucknera. Stejně jako d'Indy pocházel z prominentní rodiny. Jeho otec byl redaktorem deníku *Le Figaro* a Magnard se snažil dokázat, že jeho úspěch je jen jeho vlastní zásluhou. Možná právě tato touha ho vedla k zanechání studia na pařížské konzervatoři. Magnard následně studoval u d'Indyho. Jako krédem bylo tvrzení, že „umělec, který nečerpá sílu ze sebezapření je blízko smrti nebo hanbě“. Ve svém filozofickém přístupu k umění byl d'Indymu velmi podobný. Také díky vlivu svého dalšího učitele Francka se Magnard shlédl v následování německé skladatelské tradice. Obskurní souvislostí je fakt, že Magnard byl zabit německou armádou v roce 1914

Albéric Magnard napsal svou třetí symfonii tři roky po své druhé symfonii. Formálně nepřináší nic převratného. V poslední větě užívá cyklické formy. Symfonie se dobře poslouchá a je velmi přístupná svým posluchačům.

Symfonie č. 3 b-moll op.11, byla napsána v letech 1895 a 1896. Později byla přepracována (v roce 1902). Tato pozměněná verze měla premiéru v listopadu roku 1904 v Paříži a dirigoval ji Camille Chevillard. V porovnání s jeho dalšími díly byla poměrně úspěšná.

První věta je poutavě nazvána *Introdukce a Overtura*. Zajímavé je užití čistých kvint v introdukci. Po sérii dialogů mezi smyčci a dechovými nástroji začíná energické hlavní téma. Magnardův konzervativní přístup se projevuje zejména v provedení, kdy pracuje s tématy pouze ve fugatech, a výsledek působí dosti akademicky. První věta končí v tichém, avšak v intenzivním vyjádření.

Dances (*Très vif*), druhá věta, je patrně Magnardovým nejdokonalejším scherzem. Věta má velmi lehký charakter. Vedlejší téma je psáno v 5/4 taktu, a zdá se být posluchači zvláště povědomé. Svým charakterem není daleko od např. Slovanských tanců Antonína Dvořáka.

Následující třetí věta má název *Pastorale (Modéré)*. Začíná v f-moll, a je harmonicky velmi progresivní. Větě dominují smyčce a melancholické sólo anglického rohu.

V závěrečné čtvrté větě *Final (Vif)* je patrné užití cyklické formy. Lehce poznatelné je v rekapitulaci počátečních akordů první věty, které se v poslední větě formují do chorálu. Atraktivním je také hlavní téma ve velmi hektickém stylu.

Harmonickou zajímavostí je u symfonie užití lydické stupnice.

Na svou symfonii č. 3 b-moll navázal Magnard čtvrtou symfonií (*Symphonie n°4 en do dièse mineur*) o šest let později.

Výsledek zkoumání vybraných symfonií

Ve vybraných symfoniích Saint-Saënsa, Lala, d'Indyho, Francka, Chaussona, Dukase a Magnarda lze najít několik společných rysů.

Většina symfonií pracuje s hudebním materiálem ve stylu *Cyklické formy*. Tento hudební název prosazoval a zpopulárnil Vincent d'Indy na začátku 20. století.

Cyklická forma (*Forme cyclique*) se jeví býti příznačnou pro obrození francouzské symfonie pozdního romantismu. Ve vybraných skladbách ji najdeme zřetelně u Saint-Saënsa, d'Indyho, Francka a Chaussona. V menší míře u Lala a Magnarda. Jediný Dukas s ní vůbec nepracuje.

Zajímavostí je, že jejich žáci a následovníci cyklickou formu používali jen jako jednu a nikoli jedinou možnost sjednocení hudebního materiálu.

Vliv lidové hudby na symfonii, tak jak jej známe například v hudbě české, není silný, a krom *Symphonie cévenole* Vincenta d'Indyho jej nelze pozorovat.

Sjednocujícím prvkem je u některých skladatelů inspirace novými možnostmi, které přinesla Barkerova páka ve varhanářství. Právě rozvoj možností varhanního zvuku byl zásadním pro výsledné symfonie Francka a Saint-Saënsa.

Závěr

V diplomové práci se autor snažil o stručné popsání vývoje francouzské symfonie v období pozdního romantismu. Rozsahem velké téma je zjednodušeno za účelem načrtnutí hlavních rysů.

Lze shrnout, že vývoj formy ve Francii je naprosto přirozeným pokračováním na předchozí generace skladatelů. Stejně jako německá hudba čerpala z vlivu francouzských skladatelů, i francouzští skladatelé čerpali z vývoje v německy mluvících zemích. Zejména prohra Francie v Prusko-francouzské válce se ukázala být důležitým stimulem k větší angažovanosti společnosti v oblasti kultury.

Autor textu, který se dlouhodobě zajímá o francouzskou hudbu, využil nabízené příležitosti diplomové práce k prohloubení vlastních znalostí o tomto méně známém tématu, a našel si pro sebe několik tipů pro příští koncerty.

Prameny a literatura

Literatura

Andrew Deruchie. French Symphony at the Fin de siècle: Style, Culture, and Symphonic Tradition. Rochester: Rochester University Press, 2013.

Robert Layton. A Guide to the Symphony. Oxford: Oxford University Press, 1995.

Laurence Davies. César Franck and His Circle. Boston: Houghton Mifflin, 1970.

B. Szabolcsi. The Decline of Romanticism: End of the Century. Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae. 1970

Frantisek Macek. A natural combination: Organ within the orchestra between 1840 and 1930. Royal College of Music in Stockholm, Department of Composition and Conducting. 2017

John Pasler. Composing the Citizen: Music as Public Utility in Third Republic France. University of California Press. 2009

Miloš Hons. Hudba zvaná symfonie. Togga. 2005

Katalogy knihoven

Bibliothèque National de France

<http://www.bnf.fr/>

British Library Sound Archive

<http://www.bl.uk/collections/sound-archive/nsa.html>

Library and Archives Canada

<http://www.collectionscanada.gc.ca>

Library of Congress

<http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?DB=local&PAGE=First>

New York Public Library Research Catalog

<http://catnyp.nypl.org/>

Další katalogy

Naxos Records

<http://www.naxos.com>

Petrucci Music Library

<http://www.imslp.org>

Webové zdroje

[Http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/O005224.](http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/O005224)

[online]. [cit. 2018-04-12].

[Http://www.musicweb-](http://www.musicweb-international.com/Ntl_discogs/French_symphonies/French_Symphonies.htm)

[international.com/Ntl_discogs/French_symphonies/French_Symphonies.htm](http://www.musicweb-international.com/Ntl_discogs/French_symphonies/French_Symphonies.htm)

[online]. [cit. 2014-03-26].

[Http://www.daanadmiraal.nl/Articles/SS3.htm](http://www.daanadmiraal.nl/Articles/SS3.htm)

[online]. [cit. 2019-03-11].